

zou ten goede komen, aangezien zij dan niet meer met Anabaptisten en Libertijnen zouden verward worden, en ook buitendien een Luthersche in de schatting der machthebbers, zoowel Roomsche als voor de religie onverschillige, altijd eerder te verdragen was, dan een Gereformeerde.

Op het waarlijk katholieke standpunt, dat Calvijn steeds heeft ingenomen, was het voor de Gereformeerden op zichzelf geoorloofd, en in sommige gevallen zelfs raadzaam, instemming te betuigen met de Augsburgsche Confessie. Maar dan altijd onder deze voorwaarden: mits de omstandigheden, waarin zij verkeerden, van dien aard waren, dat er voor zulke verklaring genoegzame reden was, en dat er niet uit kon worden afgeleid dat zij nu Luthersch geworden waren; mits zij dus hunne eigene belijdenis, die vollediger en nauwkeuriger was, geenszins prijsgaven, maar integendeel handhaafden; en mits zij, in verband daarmee, duidelijk en uitdrukkelijk deden uitkomen, wat de zin was waarin zij de Augsburgsche Confessie opvatten, bepaaldelijk op de punten waarin Lutherschen en Gereformeerden verschilden.

Dit nu is ook inderdaad het gevoelen geweest van de meeste Nederlandsche Gereformeerden. Onder hunne mannen van beteekenis stonden zonder twijfel Petrus Dathenus en Guido de Brès bovenaan. En dan is van eerstgenoemden wel onbetwistbaar, dat hij reeds in 1562 te Frankfort geheel van hetzelfde gevoelen was; terwijl dit van Guido de Brès zeer bekend is, uit hetgeen hij voor zulke aansluiting bij de Luthersche Confessie in 1565 gedaan en geschreven heeft, waarover in noot 39, blz. 107, reeds met een enkel woord is gesproken.

Dat dit gansch iets anders was, dan eenvoudig Luthersch worden, valt in het oog. Zulke eigenlijke overgang was wel jarenlang de bedoeling van Prins Willem I, die destijds de verschilpunten van weinig belang achtte, terwijl hij ook meer werd aangetrokken door de Luthersche kerkgemeenschap dan door die der Gereformeerden. Maar voor dat gevoelen en voor zulk een streven vond hij hier te lande zeer weinig bijval. Ondanks al het gezag, dat aan hem werd toegekend, en met al zijn persoonlijken invloed, heeft hij bijna niemand der Gereformeerden daarvoor kunnen winnen. Slechts in zóóver konden velen hem te wille zijn, dat zij in bepaalde omstandigheden en met de noodige verklaringen, en dus ook in ieder geval als Gereformeerden, bij de Augsburgsche Confessie zich wel wilden aansluiten.

Het ontbrak echter ook niet aan Gereformeerden, die wel voor het overige zeer besliste Calvinisten waren, maar die toch op dit punt het meer eens waren met de oude school van Zwingli te Zurich, waarvan het erkende hoofd, Bullinger, juist in dit ééne nooit met Calvijn heeft kunnen medegaan. Van der Heyden, die in 1562 zóóver ging, dat hij de Luthersche kerk te Frankfort niet eens als eene kerk van Christus wilde erkennen, heeft ook daarna in het vaderland van geen aansluiting of toegeliefelijkheid willen weten, en is zelfs bijzonder sterk daartegen opgetreden. Toen te Amsterdam in November 1566 de Gereformeerde predikanten, met het oog op de houding van de Roomsche overheid en op de verdachtmakende beschuldigingen van de Amsterdamsche